

УДК 82-1(38)(092)

ПРЕКРАСНА І ЗАГАДКОВА ДАВНЬОГРЕЦЬКА ПОЕТЕСА – САПФО

Черниш Н.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті йдеться про найзнаменитішу давньогрецьку поетесу – Сапфо. Зосереджено увагу на її біографічних даних, легендах, пов'язаних із загадковою постаттю письменниці та проаналізовано її творчий доробок. Сапфо першою в літературі зображує душевний стан людини, її внутрішній світ, підкреслює красу почуття закоханості і говорить про це, не ховаючись за метафорами. Вона першою починає відкрито писати про щире кохання жінки, утверджуючи цим її право на таке високе і земне почуття. Досліджені ліричні твори поетеси дають можливість говорити про те, що слова та почуття, яким більше ніж 2,5 тисяч років актуальні і в наш час.

Ключові слова: Сапфо, давньогрецька література, ліричні твори, кохання, культ краси.

Постановка проблеми. Ім'я Сапфо у перекладі означає «світла, осяйна», і дійсно, вона засяяла яскравою поетичною зіркою. Культ краси та гармонії, який оспівувала давньогрецька поетеса Сапфо, допоміг її ліричним творам подолати століття і не втратити принадності і в наш час.

Любов, кохання – це велике почуття, невідкладне часові, оспіване багатьма поетами і композиторами, зображене художниками і скульпторами... Та першою була Сапфо. Жінка, яка вміла красиво і пристрасно кохати. А ще вміла так само красиво і пристрасно сказати про це у своїй ліриці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературознавстві до вивчення творчості Сапфо за останні десятиліття зверталися А. Садомира, Л. Глущенко, Т. Лучук, М. Зубрицька. Також можна згадати поодинокі публікації в періодичних виданнях Л. Стьоболової, Н. Черняєвої, Н. Візгалової, О.Хмельницької, В. Сенік та М. Сірка.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Література античності загалом, і творчість давньогрецької поетеси Сапфо, зокрема, мало досліджуються науковцями. Є багато незвіданого та загадкового, як в біографії письменниці, так і в її творчості.

Формування цілей статті. Нашим завданням є дослідити особистість Сапфо, її творчий доробок, звернути увагу на те, який вплив поезія Сапфо мала на її сучасників і на подальший розвиток лірики, визначити тематику віршів давньогрецької поетеси.

Виклад основного матеріалу дослідження. На Землі не було, мабуть, іншого такого народу, який би так схилився перед красою, як давньогрецький. Життя Стародавньої Греції надихалося красою і породжувалося нею.

Жрицею краси, десятою музою називав Платон поетесу Сапфо. Він писав:

Дев'ять на світі є Муз.

Як засвідчують люди.

Не вірте!

Вже бо десята прийшла –

Лесбосу донька – Сапфо [9, с. 77].

А знаменитий реформатор VI століття Солон, почувши поезії Сапфо, сказав, що не хоче померти, не вивчивши їх напам'ять.

Найзнаменитіша давньогрецька поетеса Сапфо жила наприкінці VII – першій половині VI

століття до нашої ери. Народилася вона на острові Лесбос в місті Метилені, в родині аристократа-торгівця Скамандроніма та його дружини Клеїс. Початок її життя пройшов відповідно до традицій і правил аристократичного дому. Вона здобула блискучу освіту.

У країні точилася політична боротьба, у якій аристократи зазнали поразки. Незважаючи на те, що Сапфо була дуже далеко від політичного життя, оскільки вона була аристократкою, на певний час її було вигнано з острова. Поетеса переїздить до Сицилії. Як тільки на її Батьківщині було відновлено демократію, Сапфо повертається додому. Вона вийшла заміж за заможного чоловіка – Керколая, народила доньку Клеїду, яку любила понад усе і якій присвятила багато своїх поетичних творів.

Дівчинка у мене гарна.

Наче квітка золота,

Пречудової подоби

Дорога моя Клеїда

За всі Лідія багатства,

Хоч вона така мала,

І за весь наш любий Лесбос

Я б її не віддала [10, с. 37].

Сапфо щира у своїх почуттях, її материнська любов безмежна. Але доля була до неї жорстокою: з невідомих причин її чоловік швидко зійшов у царство Аїда, а незабаром за ним попрямувала і їхня маленька донька.

На Лесбосі вона організовує поетичний гурток молодих жінок, який було названо «Домом муз». До його з'їжджалися дівчата з усіх куточків Греції. Сапфо навчала своїх учениць гарним манерам, складати вірші, співати пісні, танцювати, розуміти і цінувати прекрасне та всього, що повинна була вміти господиня у гарному домі. Все це повинні були знати дівчата із вищих кіл суспільства. Іноді з цієї школи їх проводжали у шлюбне життя. На честь заміжжя своїх подруг Сапфо написала багато поетичних творів: елегій, весільних епіграм та гімнів.

Сапфо – жінка-легенда, жінка-загадка. З неї писали картини, створювали статуї, її профіль карбували на монетах, майстри графіки малювали її на вазах, фресках. Про неї пліткували, поширювали вигадки, чутки. За античними джерелами Сапфо була не дуже стрункою брюнеткою невисокого зросту, але надзвичайно привабливою. За переказами в неї був закоханий

Алкей, але це почуття було не довготривалим. Одна з легенд розповідає про кохання Сапфо до юнака Фаона. Цей красень знехтував її коханням, через що нещаслива поетеса кинулася з високої Левкадської скелі у море. Ця розповідь надихнула українську поетесу Лесю Українку присвятити цій історії власний вірш, назвавши його «Сафо».

Над хвилями моря, на скелі,
Хороша дівчина сидить,
В лавровім вінку вона сяє,
Співецькою ліру держить.
До пісні своєї сумної
На лірі вона приграє.
І з піснею тою у серці
Велика їй туга встає.
В тій пісні згадала і славу
Величну свою, красний світ,
Лукавих людей, і кохання,
І зраду, печаль своїх літ,
Надії і розпач... Дівчина
Зірвала лавровий вінець
І в хвилях шумливого моря
Знайшла своїй пісні кінець [3, с. 16].

Чоловіки вважали її вірші небезпечними для своїх дружин. А у XI столітті у Візантії за наказом було спалено всі книги Сапфо. Так загинули майже всі геніальні творіння поетеси. На жаль, із поетичної спадщини Сапфо до нас дійшло надзвичайно мало.

Основна тематика творчості поетеси – жіночі культові гімни, весільні пісні, любовні та дружні висловлення почуттів, адресовані ученицям «дому Муз». Сапфо широко використовує і фольклорну пісню та епос, але традиційні мотиви набувають особистого звучання. Близькими до любовних віршів поетеси є її епіталами – це весільні пісні, що виконувалися на різних етапах шлюбного обряду. Вони були подарунками ученицям Сапфо у день їхнього весілля. У цих поетичних творах переважає фольклорний колорит: змагання дівчат та хлопців, прощання нареченої з дівоцтвом, порівняння нареченого з богом Аресом тощо.

Творчість Сапфо визначила цілий напрям у ліричній поезії, збагатила її постійними переспівами народних пісень, новими віршовими розмірами. В античності лірика Сапфо була надзвичайно популярною і любимою.

Світову ж славу Сапфо принесла любовна лірика. Адже головною темою було кохання у всіх його проявах: вірне, зрадливе, щасливе, жорстоке, спокійне, бурхливе, пристрасне, ніжне. Також поетеса не оминає і нерозділене кохання. У вірші «Барвношатна владарко, Афродіто...» Сапфо звертається до богині із проханням допомогти домогтися взаємності або перебороти почуття, що гнітять душу.

Барвношатна владарко, Афродіто,
Дочко Зевса, підступів тайних повна,
Я молю тебе, не смуги мені ти
Серця, богине [...].
О, прилинь і знов, од нової туги
Серце урятуй, сповни, що бажаю,
Поспіши мені, вірна помічнице,
На допомогу [1, с. 147].

У цьому вірші талановита поетеса використала один зі своїх улюблених прийомів – безпо-

середнє звертання до божества з проханням про допомогу. Тим самим авторка підкреслює силу своїх почуттів.

Творам Сапфо притаманні поетична виразність, мелодійність, щирість почуттів, тонке сприймання природи. Геніальним здобутком поетеси було те, що вона першою в літературі зображувала внутрішній стан людини не за зовнішніми ознаками, а за внутрішніми. Сапфо робила спробу відтворити світ людських почуттів, світ прекрасного за допомогою художнього слова.

Читаючи вірші поетеси не відчувається, що цим творам більше ніж 2,5 тисяч років. Адже слова та почуття, які переживає її лірична героїня нам добре зрозумілі.

Тільки образ твій я побачу – слова
Мовить не можу.
І язик одразу німіє, й прудко
Пробігає племіннь тонкий по тілу.
В вухах чути шум, дивлячись, нічого
Очі не бачать [1, с. 147].

Так Сапфо оспівує кохання й ревності у своєму вірші «До богів подібний...». У наш час люди здатні закохуватись так само сильно, як і в античні часи. У цій поезії з надзвичайною проникливістю зображено психічний та фізичний стан закоханої жінки. Завдяки художньому прийому – гіперболі, який Сапфо часто використовує, передається сила почуттів: «до богів подібний мені здається той, хто біля тебе», «від нього (голосу твого) в мене серце перестало б у грудях битись», «тільки образ твій побачу – слова мовить не можу» [1, с. 147] та інші.

У ліричних творах Сапфо поетизує любов та красу, з неприхованою пристрасною висловлює свої почуття, відверто і щиро розповідає про власне захоплення прекрасним чоловіком. Вона палко сприймає все прекрасне:

Жереб мені
Випав такий:
Серцем палким
Любити
Ласку весни,
Розкіш, красу,
Сонце ясне
Проміння [1, с. 150].

Як зазначають автори статті В. Сенік та М. Сірко: «Близька до фольклорних творів лірика Сапфо рідко виходила за межі суто жіночих переживань, однак їх поетеса висловлювала з надзвичайною простотою та яскравістю. Головною цінністю поезій Сапфо було напружене, яскраво і просто виражене почуття» [7, с. 47]. Справді, леймотивом творчості Сапфо було оспівування кохання – що було не просто виявом душевних порухів чарівної, не обділеної розумом і талантом жінки, а радше свого роду життєвою позицією, філософією. Її творам притаманні щирість почуттів, тонке відчуття краси природи, поетична виразність, мелодійність мови. Геніальним здобутком Сапфо була її спроба зобразити психічний стан людини не за зовнішніми ознаками, а за його внутрішніми, невидимими оку відчуттями.

Сапфо вважають засновницею мелічної (пісенної) поезії. Вона створила власну строфу – «сапфічну». Уся її поезія проникнута музикою кохання. Поетеса була переконана, що лише це почуття

підносить до висот людську душу, дає сили та нахнення, породжує у всьому світі красу.

У Сапфо виходила самотутня поезія: свіжа та наївна – з одного боку, з іншого – розпечена, ніби змішана з вогнем. Дівчина швидко відчула свій талант і почала експериментувати з віршовими розмірами. Родзинкою її ритміки стала особлива строфа – в ній три однакових за розміром рядки завершуються короткою окличною четвертою.

-v---vv-v-v Пістрявим тронем славна Афродіта,

-v---vv-v-v Зевса дочка, майстерна у хитрих ковах.

-v---vv-v-v Молю тебе, не вбивай моє серце

-vv-v Горем, благаю!

Перші три вірші мають 11 складів, четвертий – 5. Ця витончена строфа швидко прижилась серед ліриків під назвою «сапфічної строфи».

Висновки з даного дослідження і перспективи. Отже, Сапфо першою в літературі зображує душевний стан людини, її внутрішній світ, підкреслює красу почуття закоханості і говорить про це, не ховаючись за метафорами. Вона першою починає відкрито писати про

щире кохання жінки, утверджуючи цим її право на таке високе і земне почуття. Починаючи з Сапфо, давній світ раптом переключився з міфологічної теми і епохальних історичних подій, якою була Троянська війна, на любовні історії. Лірика Сапфо правила за взірць в усі часи. Її пісні співали в усіх еллінських землях, її наслідували. Лірика Сапфо мала великий вплив на Еврипіда, в п'єсах якого вперше в давньогрецькій драматичній поезії показано шал кохання: мовою пристрастей Сапфо розмовляли героїні трагика – Медея та Федра. У римській літературі вірші Сапфо переспівували Горацій і Катулл, а за ними й інші поети.

Образ Сапфо надихав поетів, художників, скульпторів, композиторів. Серед них російський поет Г. Державін, українська поетеса Леся Українка, італійський художник Рафаель, австрійський художник Г. Клімт, французький художник Давид, німецький скульптор Бурдель тощо.

Як бачимо постать давньогрецької поетеси Сапфо є малодослідженою на сьогодні, цікавою літературознавчою проблемою, яка, безумовно, потребує подальшого опрацювання.

Список літератури:

1. Антична література : [хрестоматія] / упоряд. Білецький О. І. – К. : Радянська школа, 1968. – С. 146–150 .
2. Давньогрецька поезія [Текст] : [антологія] / [упоряд., авт. вступ. сл. та біогр. довідок Ліна Глущенко]. – Л. : Червона Калина, 2010. – 184 с.
3. Леся Українка. Усі твори в одному томі / передм. М. І. Литвинця. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2008. – 1376 с.
4. Радциг С. И. История древнегреческой литературы : учебник. – 5-ое изд. – М. : Высш. школа, 1982. – 487 с.
5. Сапфо. Пісні з Лесбосу [Текст] / Сапфо ; з давньогр. пер. Андрій Содомора. – Л. : Піраміда, 2012. – 137 с.
6. Сапфо [Текст] : зб. статей / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Центр гуманітарних досліджень ; упоряд. О. Галета, Є. Гулевич. – Л. : Літопис, 2005. – 317 с.
7. Сенік В., Сірко М. Становлення жіночої лірики у світовій літературі. Жінки-легенди Сапфо і Маруся Чурай // Зарубіжна література. – 2012. – № 17-18. – С. 46–52.
8. Содомора А. Жива античність / Андрій Содомора. – Л. : Срібне слово, 2003. – 184 с.
9. Стьоболова Л. М. Любовна лірика Сапфо // Зарубіжна література в школі. – 2015. – № 17-18. – С. 76–79.
10. Черняєва Н. В. Поетизація кохання, краси в поезіях Сапфо // Зарубіжна література в школах України. – 2014. – № 3. – С. 36–37.

Черныш Н.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

ПРЕКРАСНАЯ И ЗАГАДОЧНАЯ ДРЕВНЕГРЕЧЕСКАЯ ПОЭТЕССА – САПФО

Аннотация

В статье идет речь о самой знаменитой древнегреческой поэтессе Сапфо. Сосредоточено внимание на ее биографических данных, легендах, связанных с загадочной фигурой писательницы и проанализировано ее творчество. Сапфо первой в литературе изображает душевное состояние человека, его внутренний мир, подчеркивает красоту чувства влюбленности и говорит об этом, не скрываясь за метафорами. Она первой начинает открыто писать об искренней любви женщины, утверждая этим ее право на такое высокое и земное чувство. Исследованы лирические произведения поэтессы дают возможность говорить о том, что слова и чувства, которым больше 2,5 тысяч лет актуальны и в наше время.

Ключевые слова: Сапфо, древнегреческая литература, лирические произведения, любовь, культ красоты.

Chernysh N.V.

Pereyaslav-Khmelnytskiy State Pedagogical University of Grigoriy Skovoroda

SAPPHO – A BEAUTIFUL AND MYSTERIOUS POETESS OF ANCIENT GREECE

Summary

The article deals with Sappho, the most famous poetess of Ancient Greece. It focuses on her biography, the legends connected with her mysterious figure and analyzes her creative achievements. In literature, Sappho was the first to show the emotional state of a person, the inner world, to emphasize the beauty of the feeling of love and to express it without masking it with metaphors. She pioneered writing about a woman's pure love, establishing her right to such a high and earthly sensation. Sappho's lyrical works that have been studied make it possible to say that the words and feelings dating back to over than 2,500 years are just as relevant in our days.

Keywords: Sappho, literature of Ancient Greece, lyrical works, love, cult of beauty.